

УДК338.001.36

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.193.8-12>**Галушка З.І.**

доктор економічних наук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Halushka Zoia

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

<https://orcid.org/0000-0003-0597-5221>**Жук Н.О.**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Zhuk Nazar

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІОЕКОНОМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті виявлено та охарактеризовано концептуальні основи соціоекономічної парадигми та методологічні підходи до її обґрунтування. Визначено змістові передумови функціонування соціоекономіки на різних рівнях. Виявлено причинно-наслідкові зв'язки між економічними і соціальними процесами. Наведено методологічні підходи до дослідження та порівняння соціоекономіки з іншими парадигмами економічного розвитку. Доведено необхідність дослідження міри впливу соціальних чинників на економіку та економіки на соціальні процеси. Обґрунтовано, що соціоекономіка є інноваційною парадигмою, оскільки вона спрямована на створення більш справедливої та збалансованої моделі економічного розвитку, що одночасно враховує соціальні потреби та економічні обмеження, взаємозв'язки та взаємозалежності економічних та соціальних процесів.

Ключові слова: соціоекономіка, сталий розвиток, модель економічного розвитку, соціальні норми, соціальна політика.

APPROACHES TO DEFINING THE SOCIOECONOMIC PARADIGM AS A CONCEPTUAL MODEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT

The relevance of the topic is linked to the fact that socialization remains a global trend in economic development. However, in the context of the VUCA and BANI world, the task is not only to recognize changes and adapt to shifting circumstances, but also to make rational decisions, set new goals, and apply new algorithms. In such conditions, the socio-economic paradigm acts as a conceptual model of economic development. It represents a paradigmatic framework for studying socio-economic processes through the application of methodological approaches from disciplines such as economic sociology, economic theory, economic psychology, institutional economics, behavioral economics, and others. Therefore, the task of clarifying its content becomes relevant.

The aim of the article is to identify and characterize the conceptual foundations of the socio-economic paradigm and the methodological approaches to its substantiation. The article outlines the content of the socio-economic paradigm as a conceptual model of economic development. It describes its substantive premises, reveals the cause-and-effect relationships between economic and social processes, defines the methodological approaches for studying and comparing socio-economics with other paradigms of economic development, and highlights the need to study the degree of influence of social sciences on the economy and the economy on social processes. It is proven that the economic version of socio-economics assumes that the social sphere, as well as various social processes, not only affect the economy but are also dependent on it, and this dependence requires economic evaluation. Socio-economics represents a scientific field that studies the patterns of modern economic life in the context of moral imperatives and criteria of social justice. The object of socio-economics is defined as economic activity carried out at different territorial and organizational levels, while its subject is economic relations regulated by moral and ethical requirements, attitudes, and prescriptions.

Keywords: socioeconomics, sustainable development, economic development model, social norms, social policy.

JEL Code: A13, Q01, O33, I38, Z13

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Соціалізація економіки залишається одним із глобальних трендів її розвитку у XXI ст.

Теорія соціалізації економіки взяла свій початок з утопічного соціалізму та еволюціонувала до сучасних концепцій економічної філософії, соціальної ринкової економіки, добробуту, соціального капіталу,

© Галушка З.І., Жук Н.О., 2024

соціального вибору та динаміки економічних і соціальних процесів. Вона охоплює проблеми моделювання справедливого суспільства, дослідження джерел економічного зростання, механізми перерозподілу доходів, колективне прийняття рішень та показники якості життя, а також формування національних моделей соціальної держави та нагромадження людського й соціального капіталу. Соціалізацію можна сприймати як прояв зростаючого соціального характеру сучасної економіки, що відображається у таких тенденціях: зростання значущості нематеріального виробництва, орієнтованого на задоволення невиробничих потреб; переорієнтація економічних процесів на виконання соціальних функцій: гуманізація виробництва, залучення працівників до управління, диверсифікація форм мотивації праці, підвищення інвестицій у людський потенціал, розвиток соціальної інфраструктури та впровадження корпоративної соціальної відповідальності; впровадження заходів, що захищають майбутні інтереси суспільства, таких як охорона дитинства, підготовка кваліфікованих кадрів, створення страхових фондів; вивчення загроз соціальній безпеці: проблеми експлуатації, маргіналізації, нерівності в розподілі ресурсів, дегуманізації праці та бідності, накопичення соціального капіталу як результат зміцнення соціальних зв'язків, заснованих на довірі, соціальних мережах, спільних нормах та цінностях, що сприяють соціальній згуртованості.

Реальністю XXI ст. стають характеристики сучасних моделей бачення VUCA- та BANI- світу [1]. Це характеристики мінливого середовища, характерні для суспільно-політичних, соціально-економічних та всіх інших процесів. Проблема полягає в тому, що потрібно не лише приймати зміни і пристосовуватися до мінливих обставин, а й приймати раціональні рішення, ставити нові цілі і застосовувати нові алгоритми. Це стосується всіх сфер суспільного життя. Соціоекономічна парадигма у таких умовах виступає як концептуальна модель економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціоекономічна проблематика завжди була актуальною, але історично стала предметом вивчення більшої частини соціальних та поведінкових наук з 30-х років XX ст. Вона являє собою парадигмальну схему дослідження соціально-економічних процесів на основі застосування методологічних підходів таких наук як економічна соціологія, економічна теорія, економічна психологія, інституційна економіка, поведінкова економіка та ін. Представники різних наук у різний час по-різному визначають предмет дослідження, надаючи перевагу тим чи іншим аспектам взаємозв'язку економічних та соціальних процесів. Соціологи наголошують на питаннях впливу соціальних відносин та суспільних інститутів на економіку. К. Полань у праці *The Great Transformation* (1944) зазначає, що соціоекономіка на може бути зведена до чисто ринкових механізмів, а спроби відокремити економіку від суспільства ведуть до соціальних та економічних руйнувань. М. Ганновер у праці *Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness* (1985) наголошує, що економічні дії індивідів залежать від їхніх соціальних взаємодій і що економіка нерозривно пов'язана з соціальними відносинами, включаючи соціальні мережі та інститути. П. Бурдьє показав, що соціоекономіка

включає взаємодію між економічним капіталом, культурним капіталом і соціальними відносинами. На його думку, ці фактори разом визначають, як ресурси розподіляються в суспільстві (*A Social Critique of the Judgement of Taste* (1979)). П. Бурдьє підкреслює, що економічні ресурси і соціальні відносини тісно пов'язані через соціальні та культурні структури, що впливають на розподіл капіталу в суспільстві. Ж. Сапір дає таке визначення: «Соціоекономіка – це галузь знань, яка вивчає взаємодію економічних процесів з соціальними відносинами, інститутами та цінностями. Вона прагне пояснити, як соціальні фактори впливають на економічний розвиток» [6].

Таким чином, соціологи підкреслюють важливість взаємодії між економічними процесами та соціальними структурами, яка є основною сутністю соціоекономіки. Соціальні інститути, взаємодії між людьми та їхні соціальні мережі не просто впливають на економічні результати, а є невід'ємною частиною функціонування економіки в сучасному світі.

У 1989 році у Гарвардській школі бізнесу Амітаєм Етціоні було засновано Товариство сприяння соціоекономічним дослідженням (**Society for the Advancement of Socio-Economics - SASE**). Воно стало міжнародною міждисциплінарною організацією, що об'єднує членів з понад 50 країн світу. Академічні дисципліни, представлені в SASE, включають соціологію, економіку, політологію, організаційні дослідження, політичну економію, менеджмент, психологію, право, історію та філософію. Публікації з соціоекономічної проблематики з початку 1990-х років представлені у спеціальних випусках наукових журналів «*Journal of Behavioral Economics*», «*Journal of Economic Psychology*», «*Human Relations*», «*Journal of Socio-Economics*».

Представники економічної науки, визначаючи зміст соціоекономіки, демонструють зміщення уваги від виключно економічних показників на більш комплексне розуміння соціального та економічного розвитку. На це звертають увагу Нобелівські лауреати: А. Сен (1988 р.), Е. Остром (2009 р.), Г. Мюрдаль (1978 р.), Дж. Стігліц (2001 р.), М. Юнус (2006 р.), Р. Шиллер (2013), **А. Банерджі, Е. Дюфло, М. Кремер (2019)**. Вони з різних поглядів пояснюють проблеми взаємодії між економічним зростанням, соціальною справедливістю та стійкістю розвитку.

В Україні проблеми соціалізації економіки досліджують такі вчені: В. Геець, Б. Данилишин, О. Новикова, З. Галушка, З. Варналій, Е. Лібанова, Р. Шеремета та ін. У їхніх дослідженнях на даний час актуалізуються проблеми соціоекономіки в умовах воєнного часу, зокрема питання стійкості економіки, соціального захисту та відновлення після війни. Питання соціоекономіки як моделі управління суспільними системами з економічного погляду досліджують Ю. Залознова, Л. Бухаріна Л., С. Гринецька.

З огляду на актуальність та велику різноманітність підходів науковців - представників різних наук до визначення змісту соціоекономіки важливо конкретизувати її зміст як концептуальної моделі економічного розвитку, що має інноваційний характер. *Мета статті* – виявити та охарактеризувати концептуальні основи соціоекономічної парадигми та методологічні підходи до її обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Концептуальна

модель соціоекономічної парадигми економічного розвитку знаходиться у процесі формування, але вже отримала певні обриси та методологічні підходи до

обґрунтування. Значною мірою цьому сприяла зміна підходів Нобелівських лауреатів до вивчення взаємозв'язку економічних і соціальних процесів (табл. 1).

Таблиця 1

Основні положення соціоекономіки у працях Нобелівських лауреатів

Нобелівські лауреати, рік отримання Нобелівської премії Назва праці	Положення (цитата)	Обґрунтування
Амартія Сен (1998 р.) <i>Amartya Sen, Development as Freedom (1999)</i>	«Економічний розвиток потрібно оцінювати не лише за зростанням доходів, але й за тим, наскільки він покращує життя людей, розширює їхні можливості та свободи» [4]	Концепція «розширення можливостей», яка акцентує увагу на соціальних аспектах розвитку, включно з освітою, охороною здоров'я та іншими важливими соціальними індикаторами. Без доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних благ економічне зростання не дає реального поліпшення життя людей.
Елінор Остром (2009 р.) <i>Elinor Ostrom, Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (1990)</i>	«Для управління спільними ресурсами не обов'язково потрібні централізовані ринки чи державне регулювання. Спільноти можуть самостійно розробляти ефективні правила й інститути для сталого управління цими ресурсами» [5]	Люди можуть кооперуватися, щоб керувати спільними ресурсами на локальному рівні, уникаючи надмірного їх використання, якщо вони розробляють чіткі правила і механізми для вирішення конфліктів і забезпечення дотримання цих правил.
Джозеф Стігліц (2001 р.) <i>Joseph Stiglitz, The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future (2012)</i>	«Ринок сам по собі не може забезпечити соціальної справедливості або стабільності. Уряди мають відігравати активну роль у створенні інституцій, які зменшують нерівність і сприяють стійкому розвитку» [7]	Наголошує на ролі уряду у виправленні ринкових провалів, зокрема, у боротьбі з нерівністю та забезпеченні стійкості розвитку. На відміну від традиційного неокласичного підходу, де ринок вважається саморегулюючою системою, акцентується увага на тому, що без активної державної політики соціальна справедливість і стабільність залишаться недосяжними.
Роберт Шиллер (2013) <i>Robert J. Shiller «Irrational Exuberance»</i>	«Психологічні фактори не менш важливі, ніж суто економічні, у визначенні результатів ринку... Ірраціональний оптимізм, який живе спекулятивні бульбашки, є соціальним феноменом» [9]	Економічна поведінка не завжди відповідає класичним моделям раціонального вибору. Люди часто приймають рішення під впливом емоцій, обмеженої раціональності, когнітивних упереджень і соціальних норм. Ці фактори можуть спричинити коливання на фінансових ринках, створюючи бульбашки та крахи.
Абхїджіт Банерджі, Естер Дюфло, Майкл Кремер (2019) <i>Abhijit V. Banerjee and Esther Duflo. «Poor Economics»</i>	«Боротьба з бідністю вимагає глибокого розуміння соціальних контекстів, у яких живуть люди... Маленькі, ретельно розроблені соціальні експерименти можуть мати великий вплив на економічні результати» [3]	Бідність перешкоджає доступу до освіти, охорони здоров'я та інших основних соціальних послуг. Внутрішній попит на товари залишається низьким, що в свою чергу стримує зростання економіки. Бідність знижує здатність людей приймати довгострокові економічні рішення. Ефективні інституції та політика мають вирішальне значення у боротьбі з бідністю.

Джерело: складено автором

Загальна тенденція, що об'єднує наведені підходи нобелівських лауреатів, полягає у відмові від класичного уявлення про те, що ринкова економіка сама по собі забезпечить соціальний добробут. Вони підкреслюють роль інституцій, держави та громадянського суспільства у вирішенні таких ключових питань, як бідність, нерівність та управління ресурсами, що створює основу для нових соціоекономічних моделей. Їхні методологічні підходи – це: **інтеграція соціальних аспектів у економічну політику, пов'язаність соціальних і економічних інститутів, роль психології та соціальних факторів, сталий розвиток**. Наведені дослідження демонструють зміну підходів до розуміння економічних процесів, які тепер розглядаються у тісному зв'язку із соціальними трансформаціями, а не ізольовано від них.

Приймаючи до уваги попередні дослідження дуже важливо виокремити зміст соціоекономічної парадигми як концептуальної моделі економічного розвитку. Це означає необхідність охарактеризувати її змістові передумови на різних рівнях функціонування економіки, виявити причинно-наслідкові зв'язки між економічними і соціальними процесами, визначити методологічні підходи до дослідження, порівняння з іншими парадигмами економічного розвитку, знайти міру впливу соціальних наук на економіку та економіки на соціальні процеси. Варто також зазначити, що економічна версія соціоекономіки (беручи до уваги ширший спектр соціальних впливів на економіку, ніж інші економічні науки), базується на пошуку методів економічної оцінки двосторонніх зв'язків між економікою та суспільством. Вона прагне порівнювати витрати з

досягнутими результатами (виграшами та втратами, зокрема в довгостроковій перспективі), оптимізувати співвідношення вигод і витрат на основі порівняння альтернативних способів використання обмежених ресурсів, але за умов дотримання певних соціальних обмежень.

Змістові передумови соціоекономіки як концептуальної моделі економічного розвитку такі: має бути встановлено взаємозв'язок економічних та соціальних чинників - незалежні змінні повинні включати принаймні одну неекономічну та одну економічну змінну; в економічних відносинах егоїстичні інтереси не обов'язково є гармонійними та взаємодоповнючими одне одного. На макрорівні соціоекономіка виходить з того, що економіка не є самодостатньою системою, вона занурена в суспільство, його культуру, систему владних відносин тощо. На мікрорівні передбачається, що індивідуальний вибір формується не лише під впливом раціональних особистих інтересів, але й під впливом емоцій, моральних обмежень, соціальних зобов'язань та очікувань, віри, знань тощо. Соціоекономіка зосереджує увагу не на односторонніх, а на взаємних зв'язках між економікою та суспільством, економічними і соціальними аспектами відтворення (функціонування та розвитку) господарських одиниць і акторів різних рівнів.

Виявити причинно-наслідкові зв'язки між економічними і соціальними процесами означає, що у центрі уваги соціоекономіки знаходяться двосторонні зв'язки між економікою та суспільством. Економіка забезпечує ресурси для соціального відтворення, а суспільство, через своїх членів, функціонуючи в цій економіці, змінює правила гри, примножує національне багатство та створює нові ресурси для свого подальшого відтворення. Це стосується господарських одиниць різних рівнів - від національних економік до окремих домогосподарств. Разом з тим, соціоекономіка, будучи економічною наукою, надає велике значення вимірюванню взаємозв'язків між економічними та неекономічними змінними на основі оцінки співвідношення витрат і результатів різних дій.

Соціоекономісти відрізняються від неокласиків тим, що замість «методологічного індивідуалізму» застосовується концепція «актора у взаємодії»; замість таких сталих параметрів, як чинники та обмеження раціональності, застосовується поняття «економічна дія», що одночасно є соціальною дією»; на економічну поведінку впливають не лише переваги та економічні ресурси акторів, але й соціокультурні та культурні фактори, весь комплекс ролей, які виконує індивід; господарство розглядається як складова частина суспільства. Існує також відмінність соціоекономічних підходів від інституціональних. Обидва підходи мають спільні концептуальні передумови, залучаючи до своїх досліджень міждисциплінарні дослідження економічних процесів і поведінки. Новизна, яку може внести соціоекономіка в аналіз інститутів, пов'язана з потенціалом саме соціологічного підходу. Йдеться про відмінність між інститутами та економічними практиками. Соціоекономіка використовує особливий інструментарій інституційного аналізу, що включає активне застосування теорій ролей і статусів. Вона досліджує на макро-, мезо- та мікрорівнях соціальної реальності економічні та соціальні аспекти відтворення

суспільства, соціальні аспекти відтворення економіки, їх взаємозв'язок та взаємозалежність, оцінює співвідношення витрат і результатів діяльності акторів різних рівнів. Іншими словами, соціоекономіка акцентує увагу на взаємних зв'язках між економікою та суспільством, а також на взаємодії економічних і соціальних аспектів розвитку та функціонування господарських одиниць і акторів різного рівня. Таким чином, соціологічний підхід, із його широтою та глибиною, доповнюється економічним підходом, який надає більш точні оцінки та прогнозні можливості. Економічний підхід спрямований на вимірювання витрат і результатів, а також на оптимізацію співвідношення вигод і витрат через аналіз альтернативних способів використання обмежених ресурсів.

Економічна версія соціоекономіки базується на пошуку методів економічної оцінки двосторонніх зв'язків між економікою та суспільством. Вона прагне порівнювати витрати з досягнутими результатами (виграшами та втратами, зокрема в довгостроковій перспективі), оптимізувати співвідношення вигод і витрат на основі порівняння альтернативних способів використання обмежених ресурсів, але за умов дотримання певних соціальних обмежень. Один з ключових елементів соціоекономіки - це побудова індикаторів (економічних і соціальних), які дозволяють вимірювати ці взаємозв'язки. Однак, сучасна наука стикається з труднощами в порівнянні витрат і результатів, особливо в оцінці економічних наслідків соціальної поведінки та соціальних наслідків економічних рішень. Економічна версія соціоекономіки виходить з того, що соціальна сфера (як сукупність соціальних відносин та інститутів), а також різноманітні соціальні процеси не тільки впливають на економіку, але й самі залежать від неї, і ця залежність потребує економічної оцінки.

Соціоекономіка представляє науковий напрямок (область наукового знання), що вивчає закономірності сучасного економічного життя в аспекті моральних імперативів і критеріїв соціальної справедливості. Об'єктом соціоекономіки є господарська діяльність, яка здійснюється на різних територіальних та організаційних рівнях, а її предметом - економічні відносини, що регулюються морально-етичними вимогами, установками та приписами. Правові норми, моральні імперативи і моральні принципи виступають як обов'язки людини. Ціннісні орієнтації економічних суб'єктів, спільні з культурними і моральними нормами, обмежують спектр вибору в економічній сфері як цілей, так і засобів їх досягнення. Індивідуальний вибір ринкових агентів формується під впливом не тільки раціонального особистого інтересу та прагнення до максимізації прибутку, а й морально-етичних обмежень, соціальних зобов'язань і очікувань. Суспільство розглядається як цілісність, заснована на вільному виборі і відповідальності індивідів. Економічна поведінка в такому випадку не обмежується господарською діяльністю, а зачіпає життєдіяльність окремої людини та всі аспекти функціонування суспільства.

Не обмежена певною ідеологією, соціоекономіка як область дослідження, відкрита для широкого кола наукових позицій, що є необхідною передумовою для метасоціальних досліджень. Трансдисциплінарний підхід соціоекономіки, який об'єднує суспільні дисципліни, що вивчають взаємини між економікою і суспільством,

дозволяє аналізувати специфічні характеристики сучасного етапу розвитку суспільства, сутністю якого є становлення суспільства мережових структур. Включення економічних процесів у широкий соціокультурний контекст відкриває можливості нових оцінок принципів організації ринкової економіки та перспектив її розвитку. Як підкреслює Ю.С. Залознова: «Сутність соціоекономічного підходу полягає в тому, що сама людина – її знання і вміння, ініціативність та інноваційність, ставлення до праці та свого здоров'я – багато в чому забезпечують шанси економічного успіху і модернізації. Індивідуальний вибір людини в системі економічних відносин, на думку соціоекономістів, не є суто раціональним, він багато в чому залежить від емоцій, моральних обмежень, соціальних зобов'язань, очікувань, знань тощо. Ціннісні орієнтації економічних акторів, їх культурні й моральні норми обмежують спектр вибору як цілей, так і способів їх досягнення, тому класичний постулат про суто раціонально вигідний вибір людини в системі економічних відносин тут спростовується» [2].

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Соціоекономіка не

дистанціюється від традиційних економічних досліджень, а, навпаки, включає їх як необхідний компонент, що дозволяє визначити межі та можливості традиційної політичної економії, методології, істинність її оцінок та ефективність прогнозів. Ця парадигма охоплює нові соціальні моделі, що інтегрують економічний розвиток із соціальною справедливістю, сталим розвитком і інноваційним управлінням ресурсами. Основні аспекти соціоекономіки включають: акцент на важливості мереж соціальних відносин, довіри та співпраці для економічного успіху; інтеграцію економічної ефективності з соціальними цілями; «перенесення» людини в центр економічного процесу, що відрізняється від неокласичних підходів, де акцент був на максимізації прибутку. Соціоекономіка є інноваційною парадигмою, оскільки вона спрямована на створення більш справедливої та збалансованої системи економічного розвитку, що одночасно враховує соціальні потреби та економічні обмеження. Завдання подальших досліджень соціоекономіки має лежати у площині обґрунтування її як інноваційної моделі забезпечення стійкого економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Галушка З.І. (2023) Невизначеність як економічна категорія та як середовище функціонування бізнесу. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. No1 (65). 26-32. DOI: 10.15276/ETR.01.2023.3.
2. Залознова Ю.С. (2015) Соціоекономіка як інноваційна модель управління суспільними системами. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Випуск 4. С.136-142.
3. Abhijit V. Banerjee and Esther Duflo. «Poor Economics» (2003). URL: <https://economics.mit.edu/people/faculty/abhijit-banerjee/poor-economics>
4. Amartya Sen, Development as Freedom (1999) <http://www.c31.uni-oldenburg.de/cde/OMDE625/Sen/Sen-intro.pdf>
5. Elinor Ostrom, Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (1990) URL: https://books.google.com.ua/books/about/Governing_the_Commons.html?hl=uk&id=4xg6oUobMz4C&redir_esc=y
6. Jacques Sapir, Les Trous Noirs de la Science Économique (2000). URL: <https://www.amazon.fr/trous-noirs-science-économique-limpossibilité/dp/2020591073>
7. Joseph Stiglitz, The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future (2012). URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=102261>
8. Libanova E. Harmonization of Social and Economic Development and Aging. Which Approaches Work in Ukraine? Демографія та соціальна економіка. 2012. No 2. P. 5-22.
9. Robert J. Shiller (2000) Irrational Exuberance. URL: <http://digamo.free.fr/shiller2000.pdf>

References:

1. Halushka, Z.I. (2023) Nevyznachenist yak ekonomichna katehoriia ta yak seredovyshche funktsionuvannia biznesu [Uncertainty as an Economic Category and Business Environment]. Ekonomika: realii chasu. Naukovy zhurnal. - Economics: Realities of Time. Scientific Journal. No1 (65). 26-32. DOI: 10.15276/ETR.01.2023.3. [in Ukrainian].
2. Zaloznova Yu.S. (2015) Sotsioekonomika yak innovatsiynna model upravlinnia suspilnymy systemamy [Socioeconomics as an Innovative Model of Managing Social Systems] Mykolaivsky natsionalny universytet imeni V.O. Sukhomlynskohoho. - Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi, Issue 4. 136-142 [in Ukrainian].
3. Abhijit V. Banerjee and Esther Duflo (2003) Poor Economics URL: <https://economics.mit.edu/people/faculty/abhijit-banerjee/poor-economics>
4. Amartya Sen, Development as Freedom (1999) <http://www.c31.uni-oldenburg.de/cde/OMDE625/Sen/Sen-intro.pdf>
5. Elinor Ostrom, Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (1990) URL: https://books.google.com.ua/books/about/Governing_the_Commons.html?hl=uk&id=4xg6oUobMz4C&redir_esc=y
6. Jacques Sapir, Les Trous Noirs de la Science Économique (2000). URL: <https://www.amazon.fr/trous-noirs-science-économique-limpossibilité/dp/2020591073>
7. Joseph Stiglitz, The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future (2012). URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=102261>
8. Libanova E. (2012) Harmonization of Social and Economic Development and Aging. Which Approaches Work in Ukraine? Demography and Social Economy. No 2. P. 5-22.
9. Robert J. Shiller.(2000) Irrational Exuberance. URL: <http://digamo.free.fr/shiller2000.pdf>